

Inre och yttre hållbarhet i kristider

Intresset för forskning, utbildning och utveckling inom social hållbarhet, inte minst under kriser, fortsätter att öka. Covid-19 pandemin, kriget i Ukraina, klimatförändringarna, den minskade biologiska mångfalden och potentiella hot såsom politisk polarisering och AI påverkar området social hållbarhet. För tio år sedan etablerades "Centrum för social hållbarhet" (CSS) på Karolinska Institutet och olika forskare med sina perspektiv på "Socialt hållbar utveckling – fokus på empati, compassion och altruism" bidrog till ett temanummer av Socialmedicinsk tidskrift 2013. För fem år sedan gav vi också ut temanumret "Social hållbarhet" i Socialmedicinsk tidskrift 2018, och konstaterar att området är minst lika aktuellt idag. Vi har bjudit in forskargrupper som är intresserade av social hållbarhet, och tillsammans har vi skapat ett nytt temanummer där flera bidrag handlar om yttre och inre hållbarhet i relation till kriser.

Interest in research, education and development in social sustainability, not least during crises, continues to increase. The Covid-19 pandemic, Russia's invasion of Ukraine, climate change, reduced biodiversity and potential threats such as political polarization and AI, affect the area of social sustainability. Ten years ago, the "Centre for Social Sustainability" (CSS) was established at Karolinska Institute and various researchers shared their perspectives on "Socially sustainable development - focus on empathy, compassion and altruism" in a themed issue of Social Medicine Journal 2013. Five years ago, we also published "Social sustainability" in Social Medicine Journal 2018, and note that the area is at least as relevant today. We have invited research groups interested in social sustainability, and together created a new themed issue on external and internal sustainability in relation to crises.

CSS, yttre och inre hållbarhet

10 år har gått sedan Centrum för social hållbarhet, CSS vid Karolinska Institutet etablerades. Genom att lyfta inre och yttre sociala hållbarhetsfrågor på individ-, grupp- och samhällsnivå har centret skapat opinion, stöttat bildandet av transdisciplinära forskargrupper, publicerat vetenskapliga artiklar och böcker, skapat kunskapskonserter och seminarier, initierat forskarnätverk samt arbetat intensivt med "den tredje uppgiften", dvs att samverka med det omgivande samhället för ömsesidigt utbyte och verka för att den kunskap och kompetens som finns vid högskolan kommer samhället till nytta (Högskolelagen, 1992). Centret har synliggjort den sociala hållbarheten som en grundläggande komponent i all hållbar utveckling. Centrets forskning har fokuserats på epidemiologiska studier, fallstudier, randomiserade kontrollerade interventionsstudier, databasstudier samt litteraturstudier där människans grundläggande behov

i relation till social hållbarhet funnits med. På grund av Covid-19 pandemin och de globala klimatförändringarna har CSS utvecklat och förfinat metoder och forskarinriktning för att bättre förstå den sociala hållbarhetens betydelse även vid framtida kriser. Förändringar i samhällets funktioner har på grund av krig, naturkatastrofer, minskad biologisk mångfald och global uppvärmning lett till nya utmaningar där arbetslöshet, torka, flyktingströmningar, nya immunsjukdomar, stress och fattigdom etablerats på fler platser. CSS har genom olika forskningsprojekt skapat metoder och verktyg för att hantera dessa framtidens risker för människans och djurens bästa. CSS har försökt påverka beslutsfattare att tänka om och tänka nytt och omformulera styrdokument för att fler skall ha förutsättningar för att må bra.

För 10 år sedan bjöds olika forskare med sina perspektiv på ”Socialt hållbar utveckling – fokus på empati, compassion, och altruism” in att bidra till ett temanummer av Socialmedicinsk tidskrift (2013). För fem år sedan gav vi också ut temanumret ”Social hållbarhet” (Socialmedicinsk tidskrift 2018), och vi konstaterar att området är minst lika aktuellt idag. Nu kommer ett nytt temanummer ut där flera bidrag handlar om yttre och inre hållbarhet i relation till kriser. Detta syftar till att fylla luckor och visa på nya vägar för framtidens sociala hållbarhet samt presenterar ett axplock av den forskning som gjorts under 10 år. Temanumret påminner oss om allas vår sårbarhet och vårt fortsatta behov av evidensbaserad forskning inom social hållbarhet.

Vad vet vi egentligen?

Efter allt som har hänt och skrivits om social hållbarhet, hur kan vi använda denna kunskap i samband med dagsaktuella kriser och vilka möjliga åtgärder finns det för att hantera dess effekter? Bidragen i denna utgåva försöker ge en mer heltäckande förståelse genom att både undersöka krisernas påverkan och titta på möjliga lösningar på individ-, organisations- och samhällsnivå. Med denna sammanställda kunskap hoppas vi att läsarna också kan få insikter om hur man kan verka för social hållbarhet under kristider.

I kapitlet ”Hur kan prosocialt beteende främjas under kriser” analyserar Luistro Jonsson och Åberg vad som har skrivits om vårt beteende under kriser. Bland annat kartläggs studier inom psykologi som har identifierat faktorer som påverkar prosocialt beteende under Covid-19. En faktor som har identifierats upprepade gånger är social identitet, vilket också betonas i Elfhag’s ”Pandemiåret 2020: Riskfaktorer och skyddsfaktorer för oro och stress kring Covid-19 hos ungdomar”. Studien, som fokuserade på ungdomarnas upplevelse under Covid-19, visar att sårbara och stresskänsliga ungdomar drabbas mer, särskilt flickor, och att en förankring i en meningsfull gemenskap ger ett psykologiskt skydd. Erfarenheter från pandemiåret 2020 behöver vi använda inför framtida kriser, vilket också belyses av Luistro Jonsson och Åberg’s litteraturkartläggning, där förväntningar och kunskap om kriser kopplas till individens reaktioner.

Kunskap om kriser har varit föremål för många debatter på senare år med spridning av falska nyheter och kunskapsresistens. Människor har olika förförståelser och fördomar, och information som sprids kan vara manipulerad vilket leder till en snedvriden syn. Människor är dessutom ofta fast i gamla sätt att tänka. Att kunna utvärdera och omvärdera information leder till att man ifrågasätter gamla åsikter och uppfattningar, vilket Einhorn och Tersman's "Hur intellektuell frihet och förmåga att ändra sig kan bidra till ökad hållbarhet" uppfattar som centralt. Denna förmåga kan motverka intolerans och leda till ödmjukhet och öppenhet, vilket är viktiga egenskaper för att utveckla visdom, något som världen behöver idag.

Dessa individuella effekter och lösningar återspeglas ofta inom organisationer. Lychnell's undersökning av "Arbetsrelaterad posttraumatisk utveckling och utvecklingen av viktiga ledarförmågor" visar hur en chef integrerar sina livskriser i sitt yrkesliv. Studien betonar vikten av att integrera negativa erfarenheter som uppstår från personliga kriser till arbetsrelaterade förändringar. Medan Lychnell's studie fokuserar på egna upplevelser, undersöker Nygård och Wink i "Känsloreglering i turbulenta tider: Insikter från svenska sjukvårdschefer" hur chefer i intensivvårdsenheterna reglerade andra personers (vårdpersonalens) negativa upplevelser under Covid-19-pandemin. Studien identifierar olika regleringsstrategier och finner att en obalans mellan arbetskrav och arbetsresurser under kriser påverkar den interpersonella regleringsprocessen negativt genom utmattning och begränsningar av tid för reflektion. Dessa spänningar återspeglar även Osika med flera i "Utbildning av hållbara vårdgivare förutsättning för hållbara sjukvårdssystem och samhällen". De diskuterar moralisk stress och stressrelaterad ohälsa inom hälso- och sjukvården, som kan leda till att sjukvårdspersonal lämnar yrket. Författarna argumenterar att sjukvårdspersonal redan under sin utbildning bör få möjlighet att lära sig hur de påverkas av stress och identifiera olika moraliskt utmanande situationer, träna olika stresshanteeringsmetoder och tillämpa dem i olika simulerade akutmedicinska situationer.

Hur samhället ska ta ställning till de olika effekterna av kriser diskuteras i resterande bidrag. Wamsler's "Vad våra inre liv har med klimatkrisen att göra" ger ett kritiskt perspektiv genom att beskriva hur vårt inre sinne inte bara är ett offer för utan också kan vara en orsak till ohållbara beteenden, inklusive dysfunktionella klimatåtgärder. Studien beskriver den onda cirkeln av sinnes- och klimatförändringar som försämrar både individens och planetens välbefinnande och pekar på behovet av en mer systematisk integration av den inre mänskliga kapaciteten för att stödja förändringar. En faktor som kan hjälpa detta exemplifieras i Stenfors' "Naturens betydelse för mänsklig, social, samt ekologisk och planetär hållbarhet, samt för resiliens vid kriser". Naturliga miljöer utgör en viktig resurs för att möta folkhälsoutmaningar med psykisk ohälsa, där stress och brist på återhämtning är vanliga orsaker. Stenfors betonar vikten av att integrera naturen i utformningen av livsmiljöer och livsstilar för mänsklig och social hållbarhet samt för miljömässig/ekologisk hållbarhet.

På liknande sätt visar Pöllänen med flera hur människors, djurs och naturens hälsa är tätt sammanlänkade. I ”Hur har One Health implementerats i Sverige? Erfarenheter från Covid-19 pandemin och behov av vidareutveckling av konceptet” argumenterar författarna för betydelsen av att uppnå en balans mellan olika behov, vilket är avgörande för hälsa och därmed för en hållbar planet. Utifrån studiens kartläggning av hur One Health (OH) har tillämpats i Sverige visar de på fördelarna och begränsningarna med att använda OH-principerna för framtida strategier för att förebygga pandemier.

Till slut visar Theorell och Bojner Horwitz i ”Konstnärlig och fysisk träning - Om samhället satsar rätt?” på betydelsen av kulturella och konstnärliga aktiviteter för att åstadkomma förändringar i livsorientering, något som har betydelse för uppbyggande av en hållbar samhällsstruktur. De finner till exempel att gemensam sång har en starkare effekt på känslan av gemenskap än enbart gruppdialoger.

De olika effekterna av kriser och de presenterade metoderna och förhållningssätten för att uppnå en mer hållbar värld i kristider, understryker behovet av att hantera dessa aspekter på olika nivåer - individuell, organisatorisk och samhällelig. I en tid av ständiga och kraftfulla förändringar är det av yttersta vikt att vara medveten om att kriser påverkar oss på ett komplext sätt vilket kräver ett mer holistiskt synsätt. Samtidigt behövs ett kritiskt förhållningssätt för att integrera de yttre områdena, som ofta har tagits för givna, med de inre.

Slutord

CSS har tack vare forskningsstöd från VR, Forte, EU Horizon2020, Allmänna Arvsfonden, Erasmus plus, Riksbankens Jubileumsfond, Ekhagastiftelsen, Hagastiftelsen, Olle Engkvist stiftelse, Skandia: Idéer för livet, Kempe Carlgrenska stiftelsen, Odd Fellow Orden, Stiftelsen Ekskäret, Karolinska Institutets styrelse för forskning, Familjen Einhorn's stiftelse m.fl., genomfört en rad forsknings- och utvecklingsprojekt för att hantera inte bara pågående kriser och utmaningar utan även framtida problem där människan såväl som djuren och naturen vägs in.

Marijane Luistro Jonsson, PhD, Karolinska Institutet och Handelshögskolan i Stockholm

Louise Åberg, MSc, Karolinska Institutet

Walter Osika, MD, PhD, Karolinska Institutet

Eva Bojner Horwitz, Professor, Kungliga Musikhögskolan och Karolinska Institutet

Stefan Einhorn, Professor, Karolinska Institutet

Referenser

Högskolelag (1992:1434) 2 § 2 stycket. <https://lagen.nu/1992:1434#K1P2S2>

Socialmedicinska tidskrift (2013). Socialt hållbar utveckling – fokus på empati, compassion, och altruism.

Vol. 90, nr 2. <https://www.socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/issue/view/85>

Socialmedicinska tidskrift (2018). ”Social hållbarhet”. Vol. 95, No. 2. <https://www.socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/issue/view/133>